

Божидар Пауковић

РУМСКИ ЈЕВРЕЈИ

Tempel der israelitischen Kultusgemeinde

БОЖИДАР ПАУКОВИЋ БОЛЕ

Документариста

Добитник Октобарске награде града Руме за 1995. годину за изузетан рад и ангажовање на прикупљању и публиковању грађе о историји Руме.

Објавио је следеће књиге:

Рума - документи и казивања

Кроз румске сокаке 1

Записи из румског атара

Кроз румске сокаке 2

Ова књига је посвећена румским Јеврејима страдалим у Другом светском рату на сиротињима широм Европе, а њиховим поштомцима за успомену из Руме у којој су живели.

Насловна сирана: Јеврејска синагога у Руми

Последња сирана: Раскриће у Руми са шпецерајом Розенцвајџ

Бождар Пауковић

РУМСКИ ЈЕВРЕЈИ

BIBLIOTEKA
ZAVIČAJNOG MUZEJA - RUMA

BROJ 0/65

Рума, 1996.

ПРЕДГОВОР

Човека иза кога стоје четири објављена дела, четири хронике посвећене румском аширу, румским сокацима, румским докуменћима и казивањима, заиста не треба представљати Румљанима. Они о њему знају бар колико, колико он зна о њима и о Руми - томе "граду у средишњем Срема". Али, кад се појављује и његова петна књига, посвећена и насловљена "Румским Јеврејима", онда ња ширина и специфичност обавезују да поштомцима румских Јевреја и свим Јеврејима представимо особу која је исказала неподељену наклоност и искрено разумевање за све живље поља града без обзира на њихово порекло, веру, националност или било коју другу припадност, изузев оне која их заједнички сврстава у категорију људи који су својим радом, животоном и умом мењали, унапређивали и дали Руми оно најбоље што су знали и умели.

Бошко Пауковић је широкогрудни, ујорни, стирљиви и, како сам то већ једном на јавној прилици рекао - неуморни и ирачач и сакуљач и описивач свега што се догађало и догађа у овом историјском месту у подножју Фрушке горе, које живи већ скоро пет векова, колико је прошло од првог спомињања имена Румс.

Ретка су места која су на овакав хроничарско-документаристички начин пружили издвојену слику, или још боље речено мозаичку фреску, у коју су ушкали посебност једног специфичног ентитета, који је за собом оставио многе ирачове. И у култури града и у просвети и индустрији, трговини и занатливу. Румски Јевреји су у свему томе учествовали, а то нам Бошко Пауковић, не само фактиографски, већ и на свој особити нарајивни начин врло пластично приказује.

Бошко је то учинио скоро у последњи час, а ипак правовремено, јер румски Јевреји су оставили (а то нам је он и приказао) више поља за собом, него што је остало румских Јевреја и њихових наследника. Сви заједно окуљени по целом свету, а најмање их је остало у самој Руми, могу се избројати на прсте, ипакорећи једне руке. Тим драгоцености су Бошкови записи о живљима Јеврејима и њиховом румском животи.

Јер, познао је, иако их није било јуно, учествовали су и у друштвеном и политичком животу, и у здрављу и култури, и у грађанским стравкама и у ирајачким редовима, и међу рођенима, а и у редовима бораца против фашизма, заједно са, ипак, угрођеним, грађанима српске националности, али и других националности који нису хтели да прихвате фашизам.

Иако исти или слични својим суседима и суграђанима, ипак у једном су се нашли на "челу". Били су најрођенији, а и најбројнији (процентуално узев) међу жртвама. А и то неће бити заборављено, јер је и то забележио Бошко Пауковић. Посебну вредност овој књизи пружа њен илустрајивни део. Ту је Бошко, како се то народски каже, а то је гаранција објективности, мајстор свој заната.

Изникли су ии фотозаписи, бар за нас незнано ошкуда. Али не и за нашег аутора. Он их је зналачки пронашао, распоредио и објавио и књигу учинио живојворницом и ипечатљивциом.

Румски Јевреји, њихови ликови, њихове иворевине остаће, кад год то пожелимо, или кад буде иребно, пред нашим очима и у нашим душама као јединствено сведочанство.

За све ово посебну захвалност Бошку Пауковићу ће сигурно исказати Јевреји, или, како их свети зове, "народ књиге". Јер, "у иочетку беше реч". Од речи настаје и књига. Књига је и сећање и истина и живот. А све то је сажео и свима нама даровао у овом свом делу Бошко.

Зато ће, заједно са својим књигама ирајати у нама, а и после нас - неуморни Бошко Пауковић.

Хуџо Роџ

РУМСКИ ЈЕВРЕЈИ У ПРОШЛОСТИ

Јевреји су Руму почели насељавати крајем седамнаестог и почетком осамнаестог века из средње Европе (Мађарске, Немачке и Аустрије). Доктор Славко Гавриловић помиње Симона Сакса из 1737 године који је дошао да тргује у Руму. У 1841 години забележен је број од седам јеврејских породица, а 1930 године 284 лица.

Према попису становништва из 1934. године у Руми је од 13.893 лица било 244 Јевреја. Сви су били ашкенази. Пред Друшћу светског раја 1942. године било је 249 лица, а на крају раја ниједан румски Јеврејин није се нашао у Руми док се нису вратили учесници раја.

Према сазнањима до којих сам дошао радећи у радној групи за утврђивање пострадалих Јевреја, румских Јевреја је широм Европе пострадао око 230.

Плак на коме је 1935. године подиђнућа нова синагога води се на тргујном улошку број 1486, парцела број 466, а нови број 1004 у улици Светог Ивана број 50. Тргујовна књижа је формирана у Вуковару 23. децембра 1879. године и уписана је као "Јидовска верозаконска општина Рума".

Дана 24. септембра 1942. године власништво се преноси на Независну државу Хрватску. После Друшћу светског раја, 9. новембра 1948. године преноси се власништво на "Јидовску верозаконску општину Рума".

Од 10. новембра 1954. године, плак се води на Земљорадничкој задрузи Рума. Иако је јеврејска заједница била бројчано мала, њен утицај је био велик на развој трговине и занатлиства.

У оквиру заједнице деловало је "Јеврејско јосифинско добровољно друштво". Месна ционистичка организација, женски рукометни клуб "Хазена", библиотека и мала школа.

У једном периоду богослужење су вршили рабини из Вуковара и Земуна, да би касније дошао рабин Голдишајн као и кантор Хершковић. Сачуване су три мајичне књиже од 1907.-1933. године које су вођене у Вуковару. Сахрањивање је вршено према обичајима друштва за сахрањивање "Хевракадиша". Професор Богдан Рајаковић је 1956. године пописао гробове на Јеврејском гробљу, сачувао је "Штајтунг за Израелитску богослужбну општину у Руми" као и фотодографију плаца после рушења синагоге 1943. године.

Божидар Пауковић

Amliche Volkszählungsergebnisse von Ruma:

Jahr	Katholiken	Deutsche	%	Burgen	%	Kroaten	%	Magyaren	%	Juden	%
1857	7 522	2 187	55	3 045	40	146	2	79	1	54	0,7
1880	8 541	4 741	55	2 749	32	566	7	332	4	138	1,6
1890	9 582	5 708	60	2 672	28	670	7	350	4	193	2
1900	10 266	6 337	61	2 708	26	744	7	410	4	244	2,4
1910	11 840	6 901	58	3 149	27	1 146	10	637	4½	239	2
1921	12 463	6 993	56	3 510	28	1 402	11	434	3½	260	2
1934	13 893	8 143	58	3 688	27	1 305	9½	440	3	244	1,7

ПРИСЕЋАЊЕ О НЕКАДАШЊИМ РУМСКИМ ЈЕВРЕЈИМА

Веома је тешко данас, после толико дугог времена заборити или писати о бившим румским Јеврејима.

После напуштања своје општинске у Палестини (Ерек Израел) на блиском истоку уз Медитеран, они су се као ракова деца разлили на све стране света. Прво по целој културној Европи, а потом иакође Америци, Канади, Аустралији.

Познато је да су за Јевреје дошла боља времена када је син царице Марије Терезије Јосиф II објавио патент о верској толеранцији 1871. године, па је дошло до новога насељавања по Аустријском царству, касније Аустроугарској.

Са тим патентом Јосифа II Јевреји напуштају своја "гетта" просиоре у градовима где бораве на окупу, у својерсно добровољно-принудном азилу (изолацији) где се у месима боравка распиривају на све стране света. По селима Јевреји су увек били измешани са осталим становништвом, али их је био мали број, док их је у већим местима, градовима било и по неколико стотина, можда и по која хиљада (Загреб, Београд, Сарајево).

Нарочито је Јевреја било у Аустрији, Мађарској, Пољској одакле су се насељавали у друге земље.

Јевреји су били вешти и велики изабраци места у којима ће се населили. Пре свега су то биле културне и најпредне државе, богата села и градови. Како се и после патента о верској толеранцији тешко запошљавају у државној служби, Јевреји (сада говоримо о Срему) запошљавају у такозваним приватним професијама: првенствено као адвокати, затим као лекари, апотекари, банковни чиновници, књиговође, блажаници а и финансијским занатима. То су на пример сајшије, драгуљари, чешкари, произвођачи сајуна, козметике и слично.

Има надале цивилних кројача, али не и обућара. Исто тако нема Јевреја месара.

Рођен сам у Руми 22. априла 1907. године па сам сада у 86-ој години. Преживео сам дакле разне периоде дружења и срећа са Јеврејима у Руми, Сремској Митровици, Загребу и Београду.

Када су се Јевреји тачно доселили у Руму ми данас немамо тачних података. Њихова црквена архива уништена са њиховим богослужбним храмом/синагогом званом још и незванично "шмел". Исто тако је и прошла архива јединог јеврејског друштва које се звало: Јеврејско јосифинско добровољно друштво.

Када се говори о исхрани румских Јевреја главна месо им је било гушчије и шелеће. У Руми је живео угледни Јеврејин сајшија и драгуљар Хајдушка. Његова суруга је била ангажована у жању гусака и продаји цигериче.

Што се тиче ношње, румски Јевреји су се облачили као и сви остали Румљани. Нису носили такозване "кафтане", нити су носили браду, па и бркове, а пошто нису носили увојке,

Јевреји који су се у погледу исхране придржавали верских прописа звали су се у народу "кошери". За празнике имали су посебни двойек који се звао "МАЦЕС". Мислим да је мени без квасца. Јевреји су уз печенку често киселе салате јели комјот од сувих шљива, гуња, кајсија, а рибу речну или морску спремљену на безброј начина.

Када сам се вратио дефинитивно у Руму, моје родно место, 22. априла 1947. од свих румских Јевреја зашлекао сам свој пријатеља из младих дана ОТА ПОПЕРА. Вративши се у Руму није зашлекао нико од своје породице који су са осталим румским Јеврејима одведени и погубљени у Јасеновцу.

Он је сачувао животи иако ипак је као резервни официр југословенске војске одведен у ройсство у Немачку. После се одселио у Палестину (Ерек Израел).

Ошката је знам само за једног лекара Јеврејина. Био је то Мавро (Мориц) Фишер, отац познатог адвоката Шандора Фишера. Мориц је био чувени лекар. Код њега је у Руму долазио да се лечи од туберкулозе српски књижевник Косија Трифковић чак из Новог Сада. Као лекар ситари је Фишер редовно одлазио болеснику у свом црном са кабином фијакеру одевен у жакету али са смешном кационом на глави. Чистава ситаромодна "свечаност".

Румски Јевреји су савршено говорили српски и мађарски језик. Но, у кућном кругу искључиво немачки који су ипак одлично знали, али мало појеврејисан па су то говорили звали "јидловати".

Били су презвештаци, никад се није могао видети нијан Јеврејин на румској улици. Били су сувише рационални, да би се бавили карицањем односно коцком.

Од свих румљана најбољи је био виолиниста Алфред Скојал. Његов отац је био велетрговац грађевинским материјалом и дрветом.

Тај Алфред је у Прагу дипломирао хемију на Техничкој високој школи, а усудио се студирао виолину код чувеног професора конзерваторија Јана Марока.

У школи играња (илеса) који су организовали приватни учитељи Александар Киришеник и Јакоб Рајзер било је доста Јевреја и Јеврејки.

Баце Јевреји нису играли фудбал, иенис али су то надокнађивале ученице гимназије Јеврејке. Играле су ипакозвану "Хазену" неку врсту рукометна. Игралнице је било на некадашњем "рајиштулу" где су некада вежбали јахање, а налазило се на углу Сиванове и Врничке улице.

Имућне Јеврејке играле су иенис али само за личну забаву, никад за било какво такмичење. Мушкарци, ученици Гимназије нису наравно из националних и верских разлога били чланови Српског сокола, Хрватског сокола и немачког гимнастичког друштва "Турнферија".

ЈЕВРЕЈИ - ПРОФЕСОРИ РУМСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

ЕУГЕН РАЈХ, професор - историја и географија

Др. ХИНКО УРБАН - доктор богословља, рабин

ФРАЊО РИХТМАН - веронаук

ВИЛИМ ГОЛШТАЈН - рабин

ЈУЛИЈЕ ХЕРШКОВИЋ - кантиор, наставник веронауке

ХАЈОН РАШЕЛА - професорка у Гимназији, вероватно ситраног језика

КАИН ШАПИРО - веронаук-рабинер

БАЦИ РУМСКЕ ГИМНАЗИЈЕ ЈЕВРЕЈИ И ЈЕВРЕЈКЕ (МАТУРАНТИ)

Мирко Рехниер

Лили Штајнер

Александар Голдштајн

Даниса Рехниер

Ружа Штајнер-Ручић

Хинко Голдштајн

Владимир Рехниер

Вера Песин

Андор Унребергер

Аниун Рехниер

Маија Фишер

Унтербергер Пејар

Зора Рехниер

Јосип Штајнер

Унтербергер Анион

Максо Вајс

Бојана Конфино

Голдштајн Желимир

Вилим Шенфелд

Анрија Пај

Лазар Хаузер

Вилим Шлезингер

Борје Штајн

Професор Богдан Рајаковац

СИНАГОГА У РУМИ

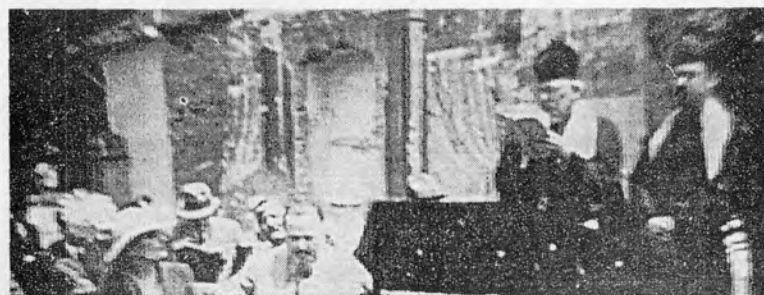

Tempel der israelitischen Kultusgemeinde

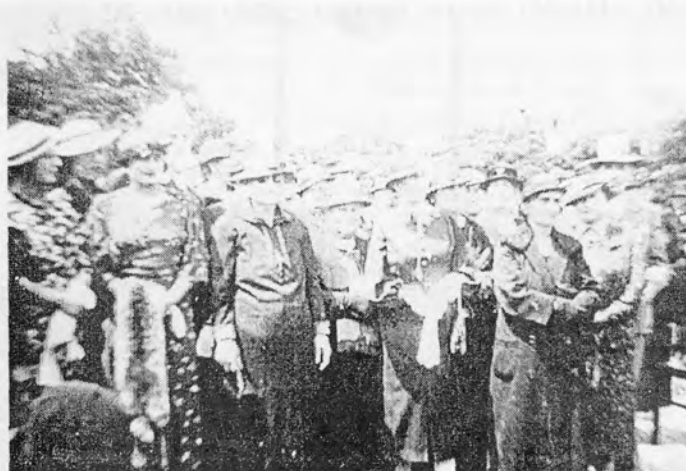
Фасада синагоге

Унутрашњост синагоге

Румски рабин Голдиџајн и кантор Хериковић приликом
богослужења

Госпође из румске јеврејске заједнице: Амалија Грин, Марија
Рот, сјерадале у Аудиенцу, Бабушка Голдиџајн, кћи рабина
и Мирјам Штјајнер-Шозбергер, живи у Јерусалиму

СИНАГОГА У РУМИ

(према подацима из земљишних књига)

Трговини уложак бр. 1486

Стари број катастарске парцеле 466 (нови 1004), К.о. Рума

Раније Улица Са Ивана бр. 50 (сада Ул. ГНА бр. 144)

Јидовска вероокопска обштина Рума, уписана у књигу 23. листопада 1870. године, у Вуковару

26. студеног 1942. прелето власништво на НДХ

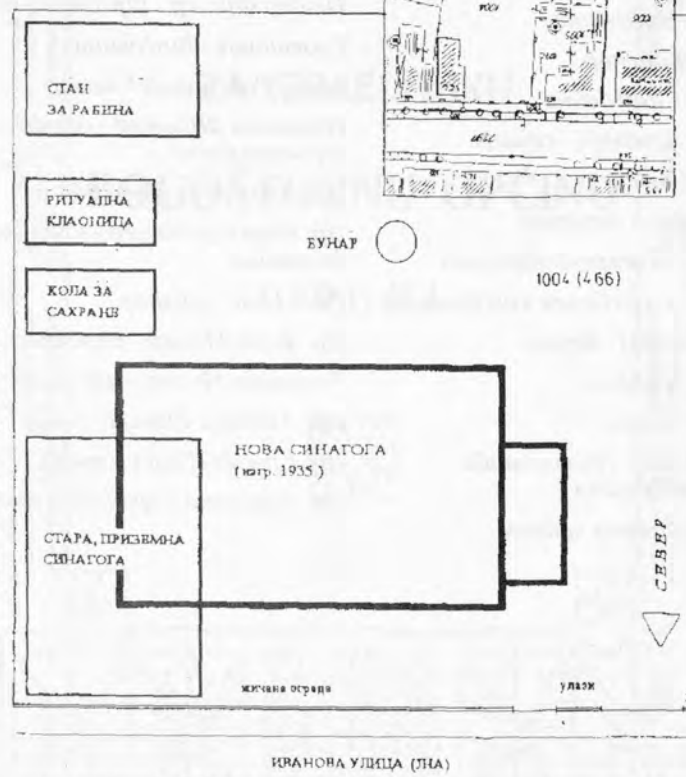
9. новембра 1948. прелето на јидовску вероокопску општину Рума

10. новембра 1954. прелето на земљорадничку задругу Рума

Синагога је срушена 1943. године, немачким тенком, а усташе су скинуле и одиле бакарни кров (пчевник: Вилијам Тајерхауф, Шимо Јосип Сепица и др. Рудолф Дилиш). На том месту после 2. св. сграђена је Аутобуска станица, претворена касније у пословни простор предузећа "Стамбено"

КОПИЈА КАТАСТАРСКОГ ПЛАНА

СХЕМАТСКИ ПРИКАЗ
ОБЈЕКТА НА ПАРЦЕЛИ

ПРЕГЛЕД РУМСКИХ ЈЕВРЕЈА ПРЕМА ЗАНИМАЊИМА

Кауфман Јулиус и син Лео - трговина
"Бечки базар"

М. Б. Розенфелд - Дезидер Шлезингер -
трговина

Весл Алиса - бомбонџера

Рајх Зиџмунд (Жиџа бачи) - трговина
"Париски маџазин"

Бернард Штјајн - трговина

Фрања Гараи - апотекар

Самуел Полачек - трговина

Дајч (Еуџен или Арнолд) - сајција

Сима Хелинџер - лимар

Шарлоџа Штјерцле - перјарка

Марко Хајтлер - кожарски трговац

Макса Штјајнер - службеник код Фишера

Фукс (Филиј и Јакоб) - перјар

Макс Хајтлер - грађара

Браћа Појер - грађара

Филиј Скојал и син - сноваришће
грађевинског материјала

Бела Хаузер - трговина храном

Браћа Вајс - сноварија и грађара

Мирко Унтерберџер - сновлар

Наџан Вајс - трговина храном

Штјајнер-Весл - трговина - грађара -
циџлана

Шандор Брауновица - трговина храном

Петар Фишер - трговина грнчаријом

Розенцвајџ - трговина

Јаков Розенцвајџ - молер

Пирошка Штјајнер - професор
германистике

Арнолд Рајх - адвокат

Др. Шандор Фишер - краљевски јавни
бележник

Ројл Бела - крзнар

Др. Ђура Милер - адвокат

Рехницер Мирко - адвокат

Др. Андрија Штјајн - лекар

Др. Ернст Иџнац - лекар

Др. Боршика Гараи-Маленковић - лекар

ШТАТУТ ЗА ИЗРАЕЛИТСКУ БОГОШТОВНУ ОПШИНУ У РУМИ

Штампано у Вуковару. Тискара Леополда Х. Фројнда

ОРГАНИЗАЦИЈЕ И УДРУЖЕЊА РУМСКИХ ЈЕВРЕЈА

При заједници румских Јевреја деловале су следеће организације и удружења:

Месна ционистичка организација, председник Емил Полачек

Јеврејско ђоспојинско добротворно друштво

Друштво за сахрањивање "ХЕВРА КАДИША"

Екипа женског рукометца "ХАЗЕНА"

Тениски клуб (рекреативно)

Јеврејско госпојинско добротворно друштво

Друштво је основано 1904. године иницијативом румских јеврејских ђосођа: Розе Хандлер, Штефаније Швелбл и Рудолфине Штајнер. Циљ друштва је помагање сиромашних јеврејских фамилија, брижа око удаје сиромашних неојскрљених девојака и помагање у школовању сиромашне деце. У свим случајевима где је потребна помоћ, друштво ју је пружило, ублажујући невоље и боли сиротиње. На челу овог узледног румског женског друштва налази се сујруга румског рабинера гђа. Роза Голдишајн, која уједно има највеће заслуге за успешан рад друштва. Њезина популарност у редовима сиротиње веома је велика, јер ни једна њихова молба није одбијена. Заслугом председнице гђе. Голдишајн друштво одржава пријатељске везе са српским и немачким женским установама у Руми. Од при године уназад одржавају сва женска друштва једанпут месечно чајанку и чисти приход међусобно деле у корист својих племених циљева И поред тога ово друштво има чисти јеврејско обележје и постоји са циљем да помаже јеврејску сиротињу. Али оно се није само на томе ограничило, већ активно учествује и сарађује и са свима српским националним, културним и просветним установама града Руме, помажући њихова предузета за постојеће циљева. Оваком лојалном вршењу националних дужности јеврејске мањине у Руми допринело је правилно схватање дужности од стране њених водећих фактора. Знајте заслуге за успешан рад дуго друштво дугогодишњој потпредседници гђи. Кајници Вајс, која се убраја у ред најпожртвованијих чланица друштва, не жалећи труда ни времена када то захтевају интереси целине. Блађаница гђа. Рош и секретарица гђа. Фелис Појер уопштењујући рад председнице и потпредседнице.

Позивница Јеврејског ђоспојинског добротворног друштва на Венецијанску ноћ са играњем, 9 фебруара 1924.

ФОТОГРАФИЈЕ РУМСКИХ ЈЕВРЕЈА

Александар Штајнер,
24.08.1923

Лео Појер, 08.11.1921.

Кајница Шонендорфер,
28.05.1920.

Бернард Штајн, 08.03.1921

Илонка Розенберџ

Франа Розенберџ

* дајуми у попису фотографија означавају дајум фотографисања

Лео Кауфман, 26.01.1927.

Берта Појер, 12.01.1927.

Јулија Буркус, 07.07.1921.

Бела Рой, 26.01.1927.

Ела Скојал, 29.07.1924.

Лидија Весел, 06.08.1927.

Армин Чернолка,
24.01.1921.

ерна Розенберџ, 04.08.1927.

Хуџо Шџајнер
(Александер), 24.08.1923.

Еуџен Фишер, 11.09.1922.

Ема Александер и кћи, 12.09.1922.

Учииељ Рајиш са својим ђацима, 1934. (лево Хуџо Рој и Емануел Поличек.

Едиша Рој Гивански 1950.

Хуџо Рој, рођен је 1926. године у Руми где је завршио основну школу. Матурирао је у Новом Саду, а психологију дипломирао у Београду.

Бела Рој са децом Едиш и Хуџом испред крзнарске радње

Адам Унгербергер (Адамович) 1951. год. у Израелу

Едиш и Хуџо Рој са децом из коминлука на маскембалу

Мирјам Шијајнер - Бебица, 1938. године.

Др. ХУГО ПРАЈС

Рођен је у Руми 1860. године. Био је професор микробиологије у Будимпешти и директор Првог бактеријолошког института у Мађарској. Бавио се специјално ветеринарском бактеријологијом и на овом пољу сачекао светски публикације.

Др. МОРИЦ ФИШЕР

Рођен је 1836 године, али за сада нема података где. Био је један од рећких лекара јеврејског порекла. Он је био отац угледног румског адвоката и јавног бележника Др. Александра (Шандора) Фишера чије име још и данас живи на свој начин у називу његовог бившег салона на тзв. Јарачком друму. Др. Мориц (Мавро) Фишер имао је своју ординацију у сјахиској кући, где је и становао, у данашњој улици Владимира Назора број 5. Према казивању синах Румљана, др. Фишер је ишао у посету њежним болесницима увек свечано одевен у жакету, али и са качкетом на глави. Возио се у свом црном фијакеру са кабином, којим је управљао сини слуга и кочијаш седећи на високом седишту. У ординацији је имао телефон међу првим Румљанима. Према расположивим подацима доктор Фишер није никада био у државној служби, већ је цео свој радни век провео као угледни приватни, или како се у то време говорило сукоморни лекар. У акцији Сремске жујаније и записницима Жујанијске скупишине у више наврата се помиње овај познати лекар. Види се да је 1861. године поднео Скупштини жујаније своју докторску, хируршку и акушерску диплому, да је прећислава да је те године почео да ради као лекар, вероватно у Руми. Већ 1864. године добија титулу почасног жујанијског физика. Из истих архивских извора сазнаје се да је током 1865. године био јако болестан, али да 1866. године поново ради.

Вредан документ о широј популарности Др. Фишера и изван Руме представљају писма нашег комедиографа Косије Трифковића која је писао својој жени и родбини из Руме, где је једно време провео на лечењу и опоравку. Ова писма је објавио у Лешојиси Мајнице српске Милан Шивић, али као што је познато, Др. Фишер ипак није успео да излечи Косију Трифковића. Овај убрзо после Руме одлази у бању Исл у Аустрији, затим прелази у Напуљ, а већ 12. фебруара 1875. умире у Новом Саду. Др. Мориц Фишер је умро у Руми 26. фебруара 1924. године у 88. години живота. Сахрањен је на Јеврејском гробљу, а гробницу му краси раскошан споменик породице Фишер вон Јарак. На споменику је уклесан епитаф посвећен Др. Фишеру из којег се може закључити да је као лекар активно радио до своје дубоке старости, ако не и до смрти.

ЈАРАЧКА ПУСТАРА - Др. ШАНДОР ФИШЕР

Када из Руме кренете према Јарку, са леве стране пута из даљине се види њирском покривена кућа налик на дворац. То је јарачка црква, а њој власнику је народ звао Фишеров салаш. У току аграрне реформе много је имућних људи купио велике површине обрадиве земље. Било је међу њима чистих земљорадника, а било је и неземљорадника међу којима је био и др. Шандор Фишер. Према намени и унутрашњем намештају ради се о "вилу за одмор", која се налазила усред житних поља. Са јужне стране салона налазиле су се економске зграде. Обрадива земља се налазила у селу Јарак које је у близини, одакле су највише долазили на рад надничари. Често је др. Шандор Фишер говорио "Јарак је моје село". Простор око зграде је био уређен као најлепши парк са њенимским и израелским и зимском бањом. У парку је било засађено око 40 врста разног дрвећа. Стигло је на салаш било запослено 5 фамилија (Кираљ, Хорват, Мајорчек и други). За обраду земље било је 50 парова коња, трактор, вршница, а биле су и штале за 50 крава и свињци за 300 свиња. На салашу су били фијакери "црни" парадни и "жути" ловачки, као и аутомобил паркиран у кући у Руми са шофером Лајош Грзором. Посећивале су коварска радионица и млекара, др. Шандор Фишер је оболео од слепог црева и отишао у Беч на операцију. Тамо је умро и кремиран. Сахрањен је на Римокатоличком гробљу у Руми.

Моја последња воља

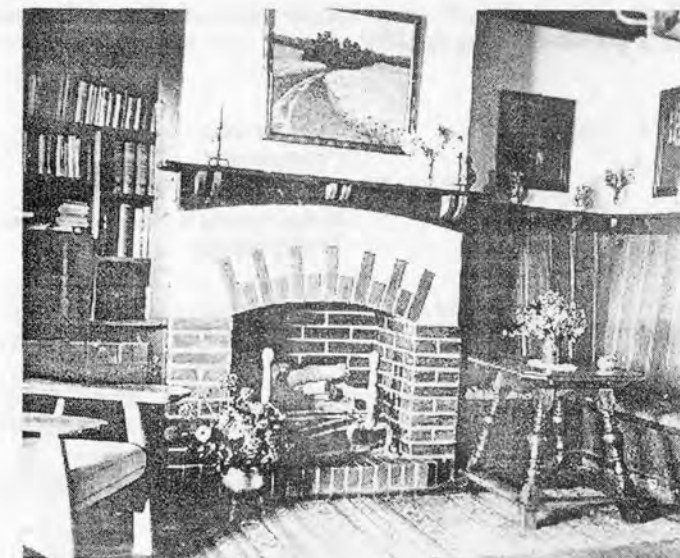
При чистој савести и сасвим слободно располажем са својим имањем како след: За универзалну наследницу именујем моју синушу Јелу рођену Сабљак име да њој остављам половицу мога целокупног имања у право власности но ипак са ограничењем, да се то половицу имаду урачунају све некретности, које већ сада стоје на њеном имену и да половицу овога њој остављеног имања имаду иза њене смрти наследити моји ниже наведени наследници у размеру ниже наведеном. Другу половицу мога имања као и половицу дела остављеног мојој жени Јели имаду да наследе и остављам моме брату Дру Бели Фишеру сада у Бад Аусее а досада примарни лекар у миру у Осеку у једној половици дакле четвртину целокупног имања мојој сестри Илки Вајс из Темшваре у једној четвртини / 1/8 целокупног односно њиховим законитим наследницима и законитим наследницима моје покојне сестре Вилме Клајн из Темшваре једну четвртину / 1/8 целокупног / Наследницима моје покојне сестре Ирме не остављам ништа, јер се налазе у врло добрим материјалним приликама. Целокупно покућство у стану у Руми / тј. тј. сребро и т.д. / власности је моје жене Јеле а колико их је од мене добила немају се у њезин део урачунају. Моји наследници нека исплате на прелаз целокупног наследства: Моме дугогодишњем солицијатору Франи Груберу трогодишњу плату по могућности у обвезницама ратне штење по бурзовном њиховом курсу, моме шоферу Лајош Грегору нека се даде вршница и трактор на њихови Јарак са свима деловима и ременем, брачном паром Андрија Теребени шестомесечна плата, осталом кућном особљу у Руми тромесечна плата, гђи Илони Розенцвајг шестомесечна плата, г. Дру Роману Соретићу пак нека се преда моја канцеларија кредитирајући трошковнике и ликвидирајући му за уштривање 20% истих, остављајући ипак рок ликвидације од 3 године. Трошкови уштривања садају

наравно њему, но код неуштериваних неможе широкове зарачунавајући осим ипаксених марака. Особљу на јусијари нека се исцлају једномесечна илаја као посебни лежати. Госпођа Кайинка Сабљак, гђа Тереза Улман у Бечу имаду доживојино да уживају своју ајанажу на шереј осцлавишине а гђица Бирнер Паулина у Вахишјау месечно 500 динара. Румској сиротињи без разлике вере и народности осцлавлам рајину шцејцу у номинали од 100.000 динара да би се камати годишње на дан моје смрти разделили, а камате рајине шцејце од ном. 100.000 динара.

Рума 30.07.1936. шридесетог јула девејсто и шридесет и шесте године

Насцлавак моје последње воље од 30.07.1936. Осцлавлам као шцишцендију сиромашном младићу из мога села Јарак у колико је врло добро свршио основну школу и добро је владања за учење које ниже пољопривредне школе. Уколико се у некој години ипак не нађе имаду се камати шридодати глвници. Ово је моја последња воља. Рума, шридесетог јула хиљаду девејсто и шридесет и шесте.

Др, Шандор Фишер в.р.

ПЕЧАТИ РУМСКОГ РАБИНАТА

- * 31. децембар 1907. - Израелски душебрижни уред у Руми
- * 31. децембар 1908. - Мајични уред Израелске богошћовне обшине у Руми
- * 31. децембар 1909. - Израелско вјероујитиштво у Руми

- * 31. децембар 1918. - Румски кошарски рабинат у Вуковару
- * 31. децембар 1924. - Мајични уред Јеврејске богошћовне обшине у Руми
- * 10. март 1933 - Кошарски рабинат Рума

ПРЕГЛЕД КУЋА РУМСКИХ ЈЕВРЕЈА ПРЕМА ПЛАНУ ИЗ 1936 ГОДИНЕ

Кућа Шпјајнер-Весл >Код звозденог човека<	Уџао мађарске и главне улице бр. 286	Кућа Арнолда Рајха	Ловрина 139
Кућа Најана Вајса	Главна 239	Кућа Јакова Розенцајџа	Велика Јарачка 156
Кућа Шенфелдови	Главна 292	Кућа Јосија и Сали Унтербергер	Главна 297
Кућа Вајс Јосија и Макса	Уџао мађарске и главне 264	Кућа Адама Унтербергера	Главна 295
Кућа и цицлана Шпјајнерови	Краљевачка улица	Кућа Емануела Полачека	Главна 184 (Ајошека Гараи)
Кућа и маџацин Беле Хаушера	Главна 254	Кућа Хелингер	Главна 244
Кућа Максе Шпјајнера	Орловићева 28	Кућа Максе Хајилера	Спјаро Ваширишије
Кућа Бенике Милера	Себасијанова 169	Кућа Флеш Мајије	Пинијеровићева улица
Кућа и зраћара браће Појер	Спјаро ваширишије 12	Кућа Дезидер Шлезингера	Спјеванова 167
Кућа Филија Скојала	Иванова 185	Кућа Шпјајнерови Хеница и Мирјам	Спјеванова улица до Осјојића преко пута Милеуснић

Кућа Пере Фишера	Иришка 1	Кућа млин-шварца Шпјајнер-Весл и.ш. 1913.	Уџао Ловрине 156 и спјарошварске улице
Кућа Рош Јосија	Железничка 78	Кућа др. Андрије Шпјајна	Орловићева 8
Кућа Рош Беле	Главна 169	Кућа Шарлоше Милер	Уџао берачке и Велике Јарачке
Кућа и шрговина >Кауфман и син Лео<	Главна 135	Кућа Шандор Брауновица	Спјарошварска
Кућа Кон	Иванова 143 и Ловрина 149	Кућа Јусиус Валшера	Железничка 142
Кућа Др. Шандора Фишера	Уџао Ловрине и Железничка 25	Кућа Хајдушка	Иванова 146
Кућа Рајх Зиџмунда	Ловрина 143	Кућа Рехницер	Главна 146

ЈЕВРЕЈСКО ВОЈНИЧКО ГРОБЉЕ

ЦРКВА СВ. ВАСИЉЕЊА ГОСПОДЊЕГ РУМА

ПРЕДЛОЖИТЕЉИ: КОМИТЕТ ЗА РЕКОГНИЦИРАЊЕ И ПОПИСИВАЊЕ

РЕКОГНИЦИРАЊЕ

ПОПИСИВАЊЕ

РУМА

Нам број 193/95
од 15. децембра 1995. год.

ЧЛАН 1. ОД ДОСТАВЉЕНИХ ВАМ ПРЕЈО ТЕКСТА ЈЕВРЕЈСКОГ ИМ
ОПИСНИКУ КОЈИ СЕ НАВЕЛИ У ЈЕВРЕЈСКОМ ГРОБЉУ НА ГРАДУ РУМУ УЛИЦИ,
И ГЛОВОК:

Овако наводи у својој књизи погинули војници
1914 - 1918

1. ВАСИЉЕ РОМА - ШВЕДЦИ
2. ГЕОРГ ШВЕДЦЕР - ЈЕВРЕЈИ
3. САДАНОВ МАКОВИЧ - БУЛГАРИ
4. МАКС ШВЕДЦЕР - АЛЕКСАНДР
5. МАКС ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
6. АЛЕКСАНДР ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
7. АЛЕКСАНДР ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
8. АЛЕКСАНДР ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
9. АЛЕКСАНДР ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
10. АЛЕКСАНДР ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
11. МАКС ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
12. МАКС ШВЕДЦЕР - МАКСИМ
13. МАКС ШВЕДЦЕР - МАКСИМ

Овако наводи у својој књизи погинули војници
1914 - 1918

Овако наводи у својој књизи погинули војници
1914 - 1918

Овако наводи у својој књизи погинули војници
1914 - 1918

Овако наводи у својој књизи погинули војници
1914 - 1918

ЈЕВРЕЈСКО ГРОБЉЕ

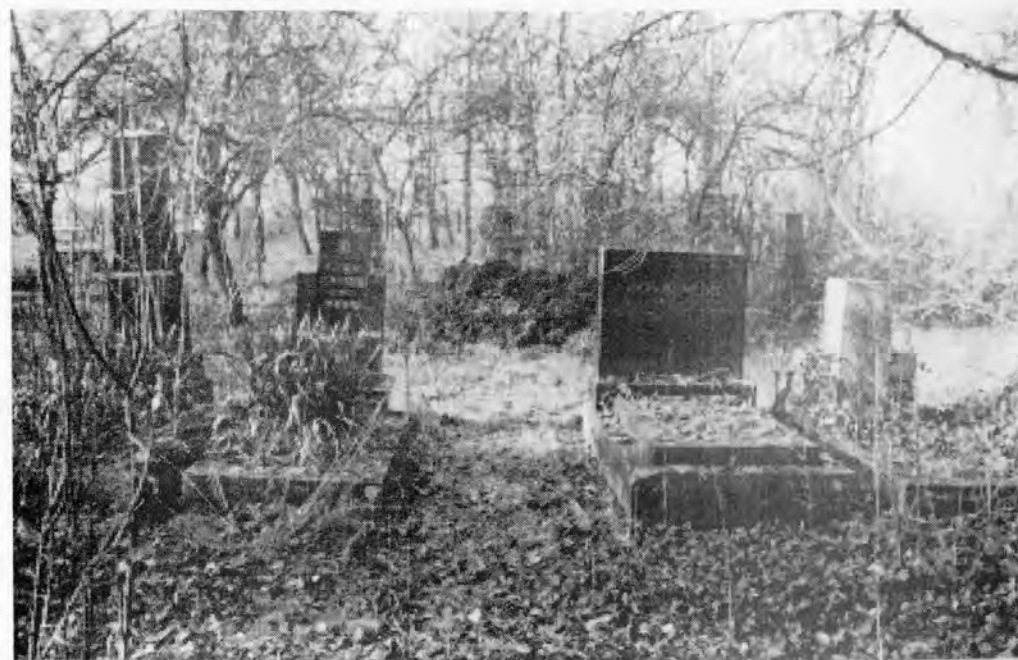
Попис румског јеврејског гробља сачињеног 02. октобра 1956. године.
Рекогнисирање и пописивање извршио је проф. Богдан Рајаковац, доцније
кустос и управник Завичајног музеја у Руми, са сарадницима

НАПОМЕНА:

Попис садржи редни број гробног места и личне податке о покојнику, на
местима која су имала обележја. Места без обележја су означена само редним бројем.
Пописивачи нису нашли гробове следећих румских јеврејских породица: Полачек,
Кауфман, Розенфелд, Розенвајз, Појер, Хенцлер и Хершкович.

1. Текст нечијиак		37. Софи Швобл	1825 1911
2. Мориц Полачек	1855 1923	38. Макс Швобл	1859 1913
Марија Полачек	1855 1939	39. Јулија Морђеништерн	1852 1916
3. Јозеф Рош	1868 1923	40. Роза Рош	1918
4.		41. Ото Дојч	1906 1906
5. Бернард Милер	1868 1925	42. Линда Ледерер	1881 1914
6. Емануел Клофер	1925	43. Хуго Грун	1922
7. Јосиф Унтербергер	1874 1928	44. Филип Швајцер	1872 1924
8. Елена Милер	1877 1930	45. Неси Шлезингер	1847 1928
9. Јозеф Браун	1859 1923	46. Ема Весл	1860 1926
10. Лазар Хаузер		47. Куки Весл	1925 1931
Хаузер Берта		48. Рихард Весл	1896 1938
Браун Лазар (Убијен у Аушвицу)		49. Јосифина Шлезингер	1848 1940
11. Рудолф Милер	1871 1933	50. Фрања Рајх	1927 1947
12. Ернст Шонфилд	1878 1933	51. Еугенија Флеш	1954
13.		52. Сара Краус	1868 1936
14.		53. Јакоб Шозбергер	1868 1939
15.		54.	
16.		55. Фани Кришхабер	1896
17. Мирко Полачек	1924	56. Макс Фишер	1873 1892
18. Симон Морђеништерн	1845 1935	57.	
19. Адолф Швајцер	1915	58. Мари Фишер	1865 1890
20. Риза Фишл	1923	59. Јосифина Хајдушка	1863 1896
21. Вили Рајцер	1907 1930	60. Софи Дојч	1823 1885
22. Олга Шонфилд	1909 1930	61. Игнац Еиснер	1889 1951
23. Јохана Ланг	1858 1932	62. Јулија Леви	1800 1884
24. Адолф Ланг	1853 1934	63. Роза Веил	1822 1882
25. Игнац Ледерер	1854 1934	64. Исак Ледерер	1828 1891
26. Адолф Ернст	1832 1888	65. Кајарина Клајн	1877
27. Амелија Ланг	1839 1890	66.	
28. (?) Ледерер	1834 1897	67. Франц Зиџмунд	1873
29. Алберт Клајн	1836 1900	68.	
30.		69. Нейи Еснер	1834 1880
31. Елизабет Хандлер	1826 1915	70. Најан Грен	1839 1874
32. Франц Хандлер	1824 1887	71. Хосеф Весл	1857 1876
33. Франц Хандлер	1889 1889	72. Габриел Весл	1823 1873
34. Игнац Фишер	1865 1890	73. (Хебрејски текст)	
35.		74. Терезија Клофер	1877
36. Карл Швобл	1860 1895	75. (Хебрејски текст)	

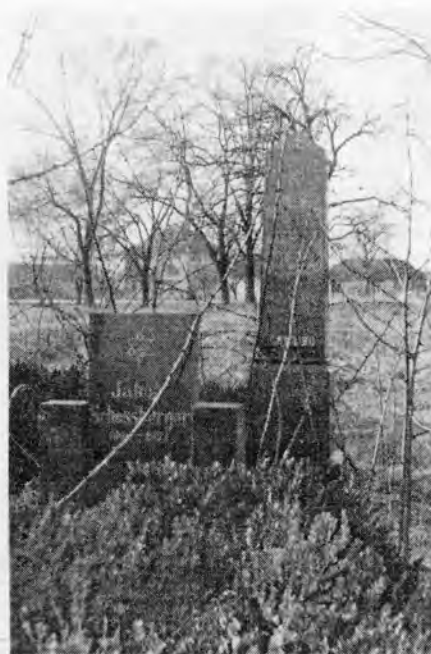
76. Јозеф Ернс	1871	1879	97. Кајтарина Рајн	1881	1905
77. Јонас Сколка	1831	1892	98. Јакоб Киндлер	1860	1904
78. Марија Хауслер	1824	1910	99. Емил Јанивич	1885	1914
79. Др. Игнац Ернст	1820	1909	100. Јеврејско војничко гробље (14 гробова)		
80. Гробница породице Весл (Нису пописани сахрањени)			101. Шарлотта Браун	1867	1905
81. Гробница породице Штјајнер			102. Самуел Швабл	1828	1909
Јозеф Штјајнер	1907	1913	103. Херман Хофман	1844	1897
Грејта Штјајнер	1904	1904	104. Хелена Краус	1826	1901
Филиј Штјајнер	1872	1910	105. Маркус Краус		
Јозеф Штјајнер	1841	1900	106. Шарлотта Хириш	1873	1906
Роза Штјајнер	1851	1901	107.		
Макс Штјајнер	1870	1920	108.		
82. Карл Хандлер	1858	1869	109.		
83. Јени Фон Фишер	1847	1892	110. Александар Вајс	1859	1938
Грејта Фишер	1909	1919	111. Софија Вајс	1856	1912
Ела Фишер	1887	1923	112. Роза Шерер		1922
Еуџен Фишер, умро у 16-ој години			113. Берта Шауер		1904
Др. Мориц Фишер	1835	1924	114. Рејина Алмослино	1829	1859
84. Нанетта Весл	1838	1904	115. Др. Јохан Клајн	1819	1860
85.			116.		
86. Симон Штјајн	1844	1904	117.		
87. Давид Морџеништерн	1864	1904	118.		
88. Игнац Селенфрид	1818	1905	119. Игнац Весл		1854
89.			120.		
90. Јакоб Флеш	1868	1926	121.		
91. Јулијана Келер	1861	1934	122.		
92.			123. Терезија Дојч	1878	1903
93. Самуел Хириш		1934	124. Анџела Дојч	1880	1903
94. Јанетт Фишер, умрла у 58-ој			125. Јулијана Абрахам		1903
95. Ејсел Фишер	1876	1899	126.		
96. Бернард Рајнер	1836	1918	127. Герсон Ројт	1858	1923

Детали са Јеврејског гробља

Поглед на јеврејско гробље јануара 1996.

Гробица Шатсбергер

Маузолеј Штатнер, капела Веса, гробица Унтербергер и гробица Клојфер

Маузолеј Штатнер

ЈЕВРЕЈСКА ЗАЈЕДНИЦА У РУМИ ПРЕД II СВЕТСКИ РАТ

Румски Јевреји су се доселили до првог светског рата највећим делом из Русије и Немачке. Према попису становништва од 1931. године, у граду је било 70 породица са 207 чланова. После аншлуса у Аустрији и окупације Чехословачке, у Руму је дошло око 200 Јевреја. Избежлице је веома добро примила јеврејска заједница. За све су обезбеђени смештај, исхрана и запошљавање. Део средстава је прибивљао Савез јеврејских општина у Београду, али је највећу бригу и помоћ пружила јеврејска општина у Руму. У њу сврху је био формиран и посебан одбор који је радио до окупације. Највећи део Јевреја се бавио трговином и занатством. Само неколико су били имућнији трговци (Вајс, Бојништајн, Дезидер и др.), који су у привреди града имали истакнутије место, док су већину чинили ситни трговци и занатлије. Најзначајнија организација румских Јевреја била је верска Јеврејска заједница (општина). На челу Одбора Општине и синагоге био је рабин Вилим Голдиштајн, а канторшевац Јулије Гершкович. У одбору су већим делом били имућнији, већ поменути трговци, као и мањи део румских Јевреја ситних трговаца и занатлија. Рад Црквене општине финансиран је из прикупљених средстава од чланова Јеврејске заједнице. Половином тридесетих година формирана је малобројна ционистичка организација. Пројектом Јевреја у Немачкој и јачањем антисемитизма, а посебно после увођења политичке владе Симоновића, долази до левих скрећанја у Јеврејској заједници у Руму. То се, пре свега, односи на омладину која, нарочито у Румској гимназији, има значајну улогу у давању општор Леоновеом фашистичком покрету. Због антифашистичке активности искључени су из Гимназије Дуцик Штајнер, Хеница Штајнер и Александар Голдиштајн, а Ерна Голдиштајн и Лазар Хаузер од 1939. године били су истакнути скојевци у Гимназији. Напредном антифашистичком покрету у дружој половини тридесетих година припадали су: Арнолд Рајх Павле, Ружа Штајнер Пирошк, професор, носилац Партизанске споменнице 1941, Јосиф Штајнер Пишпа, предрајни члан КПЈ, Александра Штајнер Хенријета, носилац Партизанске споменнице 1941, др Андрија Штајнер, Шарлота Голдиштајн Бабушка, Хузо Рош, Виктор Розенцајг, Јулијана Розенцајг, Мирко Унтербергер и Хеница Штајнер. Већина њих су појинули као истакнути борци у НОР-у или у логору. У Јеврејској општини између два рата значајну активност је развијало Јеврејско јосифинско добровољно друштво, основано 1904. године. Оснивачи су били Роза Хандлер, Штефанија Швобл и Рудолфина Штајнер, а циљ Друштва је био помагање сиромашних јеврејских породица у Руму. Између два рата председница друштва је била Роза Голдиштајн, сугрупа Рабина Вилима Голдиштајна. Иако је Друштво имало за циљ да помаже искључива јеврејске породице, сарађивало је са одговарајућим српским, немачким, хрватским друштвима која су у граду обављала сличну хуманитарну функцију у својој националности. Друштво је остваривало добру сарадњу и са просветним и културним установама у граду.

НАЦИСТИЧКИ ТЕРОР НАД ЈЕВРЕЈИМА, СРБИМА И ЦИГАНИМА

Од првог дана окупације и постојања НДХ, окупатор, домаћи Немци и усташи применили су према Јеврејима нарочити режим с циљем да их потпуно униште. Одмах су ступили на снагу нацистички закони искључења појединих народа. По оштрији на нацистичко законодавство, донете су Законска одредба о ресној припадности, 30. априла 1941. и Законска одредба о заштити народне и аријевске културе хрватског народа, 4. јуна 1941. Овим одредбама заведен је посебан поступак према Јеврејима и Циганима: „Јеврејном се сматра свако лице које води порекло од најмање три јеврејска претка (под овим се подразумевају родитељи оца и мајке). Прети се сматрају за Јевреје ако су по раси потпуно Јевреји или припадају јеврејској вероисповести или су јој припадали. Као Јевреји се сматрају и Јевреји мелези од једног или два јеврејска претка... Цигани се изједначају са Јеврејима. За њих важе одговарајуће одредбе ова наредбе. Циганином се сматра оно лице које води порекло од најмање три циганска претка... Злостварање румских Јевреја почело демолирањем и рушењем њихове богомоље која је извршила немачка војска, а настављено потискивањем Јевреја и обележавањем живих пракама (радње су такође обележене напосом „јуденгешет“ - јеврејска радња), затим хапшењем, стрељањем, уценама, одузимањем имовине и одвођењем у логоре. Прва жртва фашистичког терора над Јеврејима у Руму био је Лазар Хаузер, студент права, кога су Немци стрељали у Руму у првим данима окупације. У данима окупације у Руму живело је 210 Јевреја сиромашаца и око 200 емиграната из европских земаља. Немци су одмах почели да их хапсе, конфискују и плачкају њихову имовину. Већ првог дана опљачкали су великог трговца текстилне робе Дезидера Шлезингера - једну од највећих у Руму. Ухајсили су Скопала, Кауфмана, Вајса и Шлезингера. После краће ремене су их пустили пошто је сваки од њих дао полицији по 200 хиљада динара. У јеврејске радње поставили су управитеље (комесаре). Њихов задатак је био да немачкој војсци и домаћим Немцима омогуће да опљачкају имовину. Управитељи су били постављени у радњама Јевреја Милана Куна, Јулијуса Кауфмана, Филипа Скопала, Макса Хајтлера, Фране Гарија и Антона Вајса. Радње оних Јевреја који су побежали, Немци су продали њиховим комесарима по симболичкој цени. Радњу Дезидера Шлезингера купили су Фердинанд Херцег, Маријин Освал и Карло Ланер, радњу Јулијуса Кауфмана и сина купио је Петар Брејило. О малотрепираним и злостварањем Јевреја Адам Унтербергер је изјавио: На присилни рад одлазили смо рано ујутру и радили до мрака без икакве хране. Наши надзорници малотрепирани су нас на најразличитије начине. У шуме су се највише испуцали Еди Вилим, Сеј из Хривковаца, Јосиф Јанковић, кројач из Руме, и румски пекар Маија Такач. Хапшења и злостварања Јевреја досигла су кулминацију у јулу 1941. Похапшени су и сprovedени у Сремску Мишровицу, где су их мучили и од сваког изнудили 200 хиљада куна да их пусти. Следеће ноћи су поново ухапшени и од сваког је поново изнудена сума од 200 хиљада куна и, па су пуштени кући. Сем домаћих Јевреја који су се овог пута откупили новцем, похапшени су и Јевреји емигранти из европских земаља, али они нису ни пуштени из затвора. У Руму је постојала јеврејска општина. Била је то малобројна јеврејска заједница која се по катифулацији нашла у врло широким положају. По наређењу немачке општинске командантуре, морала је бринути о исхрани 1.200 Јевреја заточеника шабачког логора. Немачка команда у Шабоу испостављала је рачуне за исхрану Јевреја у логору. Румска јеврејска општина морала их је исплаћивати. Пошто није располагала новцем, сакупљала је новчане прилоге од Јевреја у Руму и другим местима Срема. Активност румске јеврејске заједнице вјерује се крајем јануара 1942. ликвидацијом логора. Жене и деца отерани су у логор Сајмишће у Земуну, а мушкарци побијени још октобра 1941. у мачванском селу Засавици.

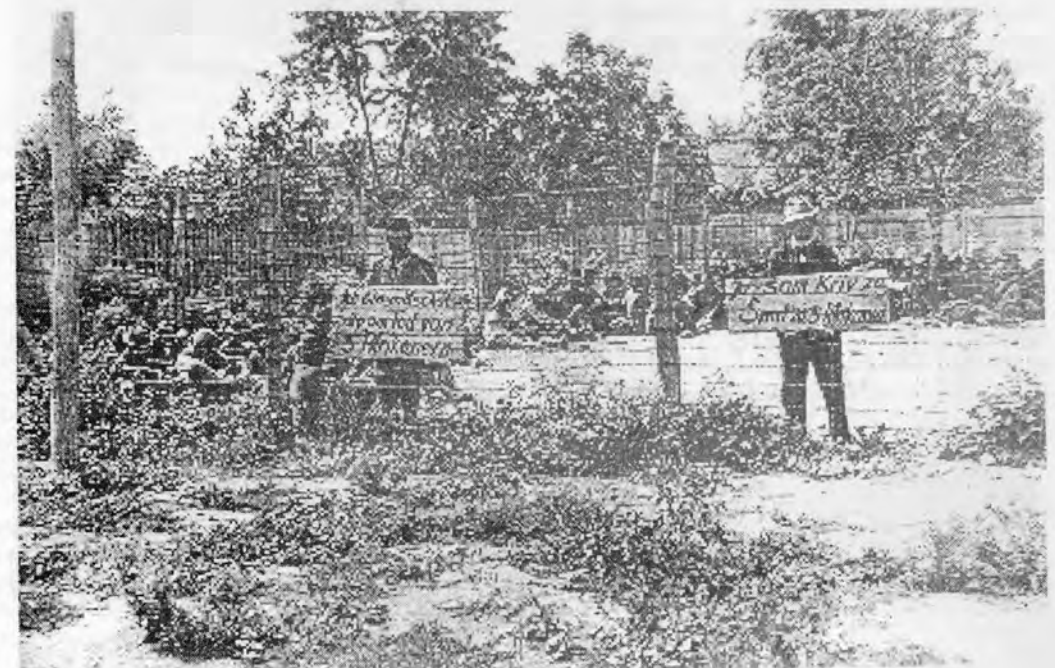
Улазак Немаца у Руму 12. априла 1941.

Уљарица - дозор током ратна

ЗАТВОРИ И ЛОГОРИ ТОКОМ II СВЕТСКОГ РАТА У РУМИ

1. Општински затвор у згради - дворишту општине
2. Испражни затвор (СС) у кући Филипа Скопала
3. Сабирни дозор у касарни, железничка 114 (барака) у који су 1941. године били осам дана затворени румски Јевреји.
4. Сабирни дозор у сноваришту уљарице Загреб у железничкој улици одакле су Јевреји отерани у Сремску Мишровицу, Јасеновац и Аушвиц.
5. Дозор на месту синагоге током 1943. године где су били заробљени партизани и полицајци.

Дозораци на месту срушене синагоге

У улици ЈНА број 144 у Руми налази се данас Р.О. "Ситамбено". На први поглед ни по чему ништа унадаљиво. Ни зграда ни бетонирано двориште који окупају мајским сунцем одају идиличну слику мира и спокојства. Али није тако увек било! Пре друго-свешког рата, ту се налазио Темил или синагога, односно јеврејски храм, а позади храма зградница где је ситановао човек који је вршио ритуално клање стоке. Јевреји су се доселили у Руму крајем XVIII века, и сви су били од реда такозвани "Ашкенази" тј. пореклом из Пољске и Мађарске, но била је и једна породица "Сефардска" пореклом из Шпаније. Углавном нису били ортодоксни, то јест "Кошерни". Ситара зграда је адаптирана 1935. године, и тај посао је урадио архитекта Барани из Новог Сада. Није то било неко велелепно здање. Зграда је имала четири прозора и обична врата, а унутрашњост зграде је била такође једноставно урађена по важећим стандардима за просторије те намене. Нацисти су Темил одмах 1941. године до темеља порушили, а Јевреје скоро стотопроцентно ликвидирали. На простору где се налазио Темил, окупатери су доиштеривали ситановништво из околине Руме, и ту су га држали, крећиворивши то месно у лоџор, будући да је остала мешална ограда од бишег храма. После ослобођења земље ту је неко време била зграда аутобуске станице која се иселила и успушила месно данашњим корисницима после новне адаптације.

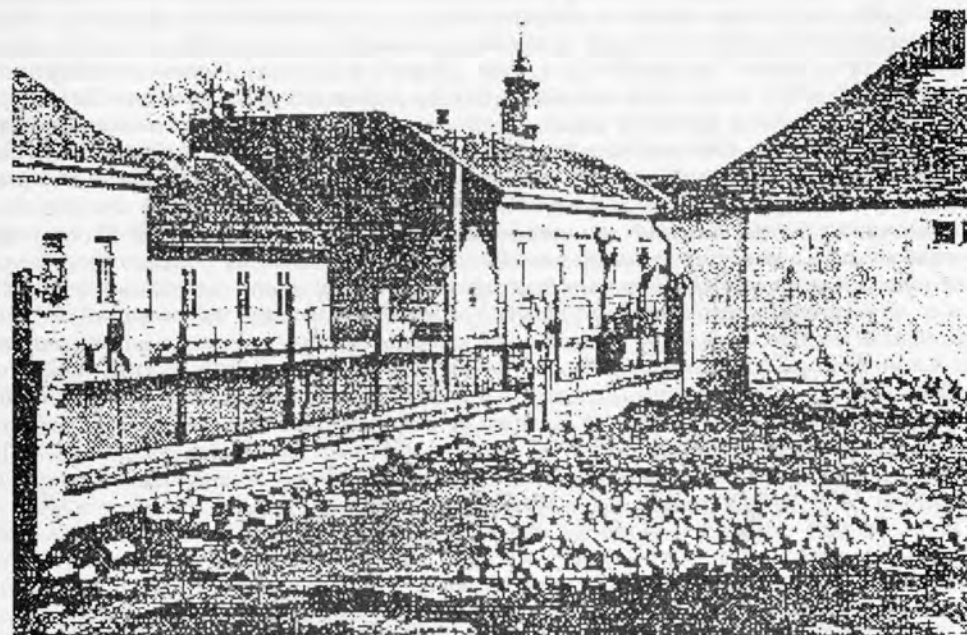

Скопјалова куќа - тпоком рајна нацистички логор

ЖРТВЕ ГЕНОЦИДА У НАШЕМ ГРАДУ

Јевреји, жидови или израелци До почетка II светског рата у Руми је живело више породица Јевреја који су се овде доселили крајем XVIII века. То су били углавном шакозвани ашкенazi, односно Јевреји, који су се доселили из Немачке, Мађарске, Пољске и других источних европских земаља, а нису били ортодоксни, већ кошери. Име, односно реч "Јевреј" је изведено од речи "Иври", у плуралу Иврим од синарохебрејске речи ЕВЕР што значи "прелазити", док су назив израелци добили по патријарху Јакову који се како предање каже, борио са Богом целу ноћ и изашавши из борбе непоражен, добио име израиљ што ошћ значи "борац са Богом". Монструозни нацистички власнодршци и идеолози, сковали су паклени план о шћалном унишћену овог народа и увелико су шћом II светског рата спроводили злочин женоцида (систематско унишћивање националне и религиозне жрује), па је шако у шћом II светског рата унишћено шест милиона Јевреја и данас их у целом свету има око четрнаест милиона. Овај древни и жилави семитски народ се шћом већ у XX веку и.е. на жћиним шћацима у жраду Уру. Јевреји су били шћочари-номади који су прелазили из Месопотамје преко реке Еуфрата заједно са сружним народима као шћо су Амонићани, Едомљани, Моабљани и друшћ, а шћо је шћериторија која данас највећем делом Ираку, а делимично Турској, Сирији и Ирану. Прелазећи из Месопотамје, јеврејска шћмена су се шћчала досељавати у Палестину око две хиљаде жћдина и.е. Затим су шћшли у Египћ, и у XIII веку и.е. после смрти фараона Рамзеса II дижу буну под вођшћом Мојсија, и шћад се враћају у Палестину. Јединствена држава Израел шћраје од 1030.-930. жћдине и.е., а уједињење је извршио краљ Давид одо 1000. жћдина и.е. Распад државе Израел шћраје од 930.-586. жћдине и.е., и настајају државе: Израел-северни део и Јуда-јужни део, затим шћопијаду под вавилонце 586.-537. жћдине и.е. који их шћчину расељавати, па под персијанце 537.-332., затим под Грчку доминацију 332.-140., и под Римљане 140. жћдине и.е.-I, века нове ере. Под римљанима су јевреји дижи буну због шћшких животињих услова и експлоатације 66.-73. жћдине за Неронове владавине, а за цара Хадријана 132.-135. жћдине избија велики ушћанак на челу са Симоном "Бар кокоба" шћј. син Звезде. Под шћришћком римској шћрора, после ушћана у I, веку, Јевреји шћчину шћново најушћијашћ Палестину и расељавати се по свету. Најшћарије насебине јевреја у нашој земљи су биле у Македонији 332. жћдине и.е. и на Јадранској обали крајем II века н.е. У европским земљама су шакође шћчели шћрошћони јевреја особито у Шћанији 1492. жћдине под ушћијајем инквизиције, шће су касније морали да живе изоловани у жћшћима, на која су шакође вршени шћрошћони. Већина јевреја на свету (изван Израела) жћвори једишћ језиком. То је жћрмански језик састављен од немачког, шћливанског и пољског. Румски јевреји су били махом занатиље као обућари шћолари, златари, минари, а било је и шћрговаца жћшћом, шћекшћишћом, мешовитом робом, било је и шћишћелекшуалаца као лекари, адвокати, професори, рабини, надрабини и друшћ. У шћериоду између два светска рата, са најредном румском омладином деловали су шћредставници јеврејске омладине као: Душћка Шћајнер, Хенишћ Шћајнер, Ерна Голдшћајн, Лазар Хаузер, Јосишћ Шћајнер, Магдалена Шћајнер, као и Андор и Золка Ушћишћербержер. Они су радили у жћрујама као скојевци, набављали шћлегални материјал, развијали шћолитички рад са шћшћалом омладином на сасћаницима Скоја. Већина шћих је издубила животи у лошору смрти Јасеновац, неки су шћобијени у Ср. Мишћровици, а неки издћнули у борби. У Јушћославији је пре II светског рата било 76.654 јевреја, од шћог броја је 4200 учешћивало у народној револуцији и дало II народних хероја. У нацистичким и ушћишћким лошорима шћрадало је око 60.000 јушћословенских јевреја, док се после II светског рата шћселило у Израел око 10.000, па их данас у СФРЈ има шћшћо преко 5.400 (према јеврејском календару за 1976/77. жћдину). Тај Мали народ, шћком целе шћне дуге шћиорије како је већ наведено, расељаван у разне крајеве света и ушћоредо шћоме унишћаван, дао је шћвечаншћу велику шћлејаду блишћавих умова који су се исказали на свим шћљима жћудског шћваралашћва.

M. Буквић

Фотографија порушене синагоге, 1943.

DR. RUDOLF LIBISCH

STAUERBERATER

8020 GRAZ, ABSENGERSTRASSE 43

Ви сте мени једном рекли, да се један Румљанин бави са бившим нашим Румским Жидовима. Ми смо, нас неколико Немачких младића, када је немачка војска дошла у Руму кроз неколико дана чували Синагогу, да неби била обешчашћена у то доба, док се не успанове власт и настави ред у граду. Нова власт се није бринула за Синагогу и ишла се онда десило, сами знајте. Молим, дајте ми адресу тог Румљанина, да му то о нашем џирду, да се Синагога сачува писмено јавим и потврдим. Ја мислим, то се у Руми не зна.

Синагогу је - ако се право сећам - мој сирџ саградио. Синови од рабинера Голдишајна су у Гимназији били наши школски другови. Они су мене једном водили у Синагогу и све показали, уколико је то било могуће. Сећам се на то добро, морао сам ставити кају на главу...

Део оригиналног, не редигованог, текста из писма гдина Рудолфа Либиша.

ЈАСЕНОВАЧКИ ЛОГОР - ИСКАЗИ ЗАТОЧЕНИКА ИЗ 1942. (МИРКО УНТЕРБЕРГЕР)

DOKUMENTI O ZLOČINIMA OKUPATORA
I NJIHOVIH USTAŠKI I ČETNIČKI DOHVAĆA

JASENOVAČKI LOGOR

ISKAZI ZATOČENIKA
KOJI SU POBJEGLI IZ LOGORA

1942

IZDANJE PROPAGANDNOG ODSJEKA
NARODNO-OSLOBOĐILAČKOG VIJEĆA JUGOSLAVIJE

105A PУAДE 97/4 274-804/041 - TEL.

DIPLECC. WINTER GABRIEL

SADRŽAJ

Predgovor
Nota Sovjetske vlade o odgovornosti hitlerovskih zločinaca i njihovih pomagača.

DOKUMENTI O ZLOČINIMA

- I. »Međunarodna komisija« u Jasenovcu.
- II. Rad na nastupu.
- III. Iskaz Gabrijele Vintere.
- IV. »Krematorij«
- V. Pokretno skladište ustaške odbrane.
- VI. Iskaz Dušana Čuluma koji je pobjegao iz logora u danima ofanzive na Kozaru.
- VII. Logoriste »radionice«.
- VIII. Lik jednog djeteta.

Napomene

Osim trećeg i šestog iskaza svi ostali su zajednički iskazi sedmorice odbjeglih zatočenika: Gabrijele Vintere, Dušana Čuluma, Josipa Hrišbergera, Mirka Unterbergera, Antona Dajta i dvojice seljaka.

PREDGOVOR

Ovom knjižicom počinjemo objavljivanje dokumenata o zverstvima fašističkih okupatora i njihovih ustaških i četničkih slugu.

U ovoj knjižici objavljujemo zajedničke i pojedinačne iskaze sedmorice zatočenika koji su uspjeli da se bjegstvom na Kozaru, partizanima, spasu krvavog logora u Jasenovcu. Njihovi iskazi nijesu plod neke bolesne mašte, nego samo jednostavna slika jasenovačke stvarnosti u kojoj nije uništeno nikakvo dodavanje ni pretjerivanje, jer je prosta i jednostavna istina groznija od svega što bi ma čija — pa i bolesna i ludaka — mašta mogla izmisliti.

Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije u svojim svakodnevnim pobjedonosnim borbama vrše ulogu narodnog osvjetnika nad tom bandom najglednijih zlikovaca koje je ikada svijet zapamti. Hiljade i hiljade fašističkih bandita i njihovih pomagača dobili su već zasluženu kaznu od osvjetničke ruke naših rodničkih boraca. Svakim danom biva sve veći broj tih zlikovaca koji padaju pod udarcima pravde narodne osvete. Ali mnogi zlikovci još šetaju nakon zemljom, mnogi još produžuju svoj dželatski posao. Oni neće umaći i ne smiju umaći od surove kazne za svoje jezovite zločine.

Ali da bi se osiguralo da nijedan zlikovac ne umakne zasluženoj kazni, treba uložiti sve napore u prikupljanje podataka o svima zverstvima izvršenim od strane okupatora i njihovih pomagača u svima ze-

Tužnim srcem i bolom u duši javljamo svoj rodbini, prijateljima i poznanicima, tužnu vest da nam je naš voljeni i neprežaljeni

UNTERBERGER MIRKO

STOLAR

preminuo u 76-oj godini života.

Telo dragog nam pokojnika sahraniće se u petak 1. 1. 1988. god. u 14,00 časova posle podne iz kapele na Gradskom groblju u Rumi.

Pokoj mu večni!

U Rumi 31. XII 1987. god.

Ožalošćena familija

Господин Мирко Уинтербергер
 зајточеник Јасеновачког догора

»KREMATORIJ«

Na jasenovačkoj stanici staju vozovi i istovaruju robije osuđeno da umre u jasenovačkoj klonici. Istovaruju vozovi ljude koji će uskoro biti mrtvi, a utovaruju opljačkane stvari, robu onih koji su već mrtvi.

I jasenovački logori ima »Crnu Maricu« čija sirena uvijek nasovještava pokolj i smrt. Veliki je to auto koji je nekad predstavljao pokretnu aeroplansku radionicu. Crna Marica služila je ranije, kada su transporti za klanje bili manji, za njihov dovoz, u toku ofanzive na Kozaru za potrebe njihovog Crvenog krsta, poslije ofanzive za prevoz opljačkanog knežopoljskog žita.

Ranije je ta »Crna Marica« danju i noću dovožila ljude, žene i djecu iz okolnih sela i sa stanice. Kad je ona stizala danju, onda se moralo u logoru, po radionama, izvesti »zamačenje«. U tu svrhu stavljen je na prozore plavi papir da zatočenici ne vide šta se vani dešava. U »Crnu Maricu« stajalo je do 40 lica. Svi dovoženi završavali su u »keramici«, i ljudi, i žene, i djeca.

Često se vidjelo u rano jutro pred tunelom ciglane lojke ljudske krvi polivene krečnom.

Peći ing. Pilića bile su sazidane u velikoj furuni ciglane. U tunelu, žrtve su zadržavane žive do časa kada treba da se otpreme u peći.

Peći su radile na smjenu. U svaku stajalo je odjedanput po 40 ljudi. Ljude su ubijali uslijem, gvozdenom šipkom, klati, nekad žive i pokušive bacali u peć. Dva transporta dnevno. Gust dim išao je kroz veliki fabrički dimnjak i probijao kroz krov. Smrad

РУМСКИ ЈЕВРЕЈИ СТРАДАЛИ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

1. Браун Еишелка, сирељана у Јасеновцу 1942.
2. Браун Ружа, убијена у Јасеновцу 1942.
3. Браухбар Хана, убијена у Јасеновцу 1942.
4. Браухбар др. Ханс, убијен у Јасеновцу 1942.
5. Ваксберџер Јакоб, убијен у Јасеновцу 1942.
6. Ваксберџер Јудита, убијена у Јасеновцу 1942.
7. Ваксберџер Јеџи, убијена у Јасеновцу 1942.
8. Ваксберџер Терезија, убијена у Јасеновцу 1942.
9. Вајс Максим, убијен у Јасеновцу 1942.
10. Вајс Елза, убијена у Јасеновцу 1942.
11. Вајс Ђура, убијен у Јасеновцу 1942.
12. Вајс Јосиф, убијен у Јасеновцу 1942.
13. Вајс Марџита, убијена у Јасеновцу 1941.
14. Вајс Мира, убијена у Јасеновцу 1942.
15. Вајс Ружа, убијена у Јасеновцу 1942.
16. Вајс Иван, убијен у Јасеновцу 1942.
17. Васл Јудита, убијена у Јасеновцу 1942.
18. Весл Карло, убијен у Јасеновцу 1942.
19. Весл Ела, убијена у Јасеновцу 1942.
20. Весл Иван, убијен у Јасеновцу 1942.
21. Весел Габор, убијен у Јасеновцу 1942.
22. Весел Хенри, убијен у Јасеновцу 1942.
23. Весел Ојо, убијен у Јасеновцу 1942.
24. Голдишајн Јуца, убијена у Јасеновцу 1942.
25. Голдишајн Зора, убијена у Јасеновцу
26. Голдишајн Вилим, убијен у Јасеновцу
27. Голдишајн Самуел, убијен у Јасеновцу 1942.
28. Голдишајн Желимир, погинуо 1943.
29. Голдишајн Ренаџа, убијена у Јасеновцу 1942.
30. Голдишајн Хинко, убијен у Јасеновцу 1942.
31. Голдишајн Бабушка, убијена у Јасеновцу 1942.
32. Голдишајн Роза, убијена у Јасеновцу
33. Голдишајн Бранко, убијен у Јасеновцу 1942.
34. Грин Маџилда, убијена у Јасеновцу 1944.
35. Дајч Еуџен, убијен у Јасеновцу 1942.
36. Дајч Маришка, убијена у Јасеновцу 1942.
37. Дајч Роза, убијена у Јасеновцу 1942.
38. Дајч Арнолд, убијен у Јасеновцу 1942.
39. Еиснер Маџилда, убијена у Јасеновцу 1942.
40. Идриџ Барус, убијен у Јасеновцу 1941.
41. Идриџ Јосиф, убијен у Јасеновцу 1941.
42. Јусџус Јулијана, убијена 1944, не зна се где
43. Јусџус Валиер, убијен 1943, не зна се где
44. Калфус Алфред, убијен 1941, не зна се где
45. Калфус Дора, убијена 1941, не зна се где
46. Кац Берџа, убијена 1941, не зна се где
47. Кац Леа, убијена 1941, не зна се где
48. Кауфман Лео, убијен 1944, не зна се где
49. Келер Леополд, убијен као жртва фашистичког шерора

50. Келер Елизабета, убијена као жртва фашистичког шерора
51. Келер Јакоб, убијен као жртва фашистичког шерора
52. Келер Јосиф, убијен као жртва фашистичког шерора
53. Келер Јулија, убијена у Јасеновцу 1942.
54. Келер Иџаџи, убијен у Јасеновцу 1942.
55. Келер Исак, убијен убијен у Јасеновцу 1942.
56. Келер Лека, убијена као жртва фашистичког шерора
57. Келер Ема, убијена убијена као жртва фашистичког шерора
58. Келер Мирко, убијен убијен као жртва фашистичког шерора
59. Клајн Ела, убијена у лоџору Лобоџрад 1941.
60. Клајн Густав, убијен у лоџору Лобоџрад 1941.
61. Клајн Ирена, убијена у лоџору Лобоџрад 1941.
62. Клајн Георџ, убијен у лоџору Лобоџрад 1941.
63. Клојфер Херман, убијен 1942. у лоџору у Шајцу
64. Клојфер Јакоб, убијен као жртва фашистичког шерора
65. Клојфер Јованка, убијена као жртва фашистичког шерора
66. Клонер Кзара, убијена у Јасеновцу 1942.
67. Кон Милан, убијен 1942. не зна се где
68. Крањџнберџ Самуило, убијен у лоџору Лобоџрад 1941.
69. Крањџнберџ Љубица, убијена у лоџору Лобоџрад 1941.
70. Крањџнберџ Серена, убијена у лоџору Лобоџрад 1941.
71. Крисхабер Ернесџи, нема података где је убијен
72. Крисхабер Јудита, убијена у Јасеновцу 1942.
73. Кронер Бено, убијен у Јасеновцу 1941.
74. Мајер Ароквалд, убијен у Јасеновцу 1941.
75. Марел Леополд, убијен у Јасеновцу 1945.
76. Милер Барбара, убијена у Јасеновцу 1942.
77. Милер Јулијана, убијена у Јасеновцу 1942.
78. Милер Лина, убијена у Јасеновцу 1942.
79. Милер Маџдалена, убијена у Јасеновцу 1942.
80. Милер Реџина, убијена у Јасеновцу 1942.
81. Милер Тереза, убијена у Јасеновцу 1942.
82. Милер Шарлоџа, убијена у Јасеновцу 1942.
83. Милер Алфред, убијен 1942.
84. Милер Софија, убијена 1942.
85. Милер Бернард, убијен 1942.
86. Милер Сиџмунд, убијен 1942.
87. Полачек Руди, убијен у Јасеновцу 1942.
88. Полачек Хедвиџа, убијена у Јасеновцу 1942.
89. Полачек Самуел, убијен у Јасеновцу 1942.
90. Полачек Миленко, убијен у Јасеновцу 1942.
91. Полачек Олџа, убијена у Јасеновцу 1942.
92. Појер Еџон, нема података о месту и времену поџибије
93. Појер Фелица, нема података о месту и времену поџибије
94. Појер Јакоб, нема података о месту и времену поџибије
95. Појер Тереза, нема података о месту и времену поџибије

96. Рајх Сиџмунд, сирељан у Руми 1942. од Немаца
97. Рајх Кајіарина, сирељана у Руми 1942. од Немаца
98. Рихтман Александар, убијен у Јасеновцу 1941.
99. Розенцајџ Адолф, убијен од немачке војске 1942.
100. Розенцајџ Виктор, убијен од немачке војске 1942.
101. Розенцајџ Херман, убијен од немачке војске 1942.
102. Розенцајџ Јосиф, убијен од немачке војске 1942.
103. Розенберг Ерна, сирељана 1942. од Немаца
104. Рош Бела, сирељан 1942. од Немаца
105. Рош Марџија, сирељана 1942. од Немаца
106. Скојал Филип, сирељан 1942. од Немаца
107. Скојал Карло, погинуо 1943. као борац, не зна се где
108. Скојал Луци, погинула 1943, нема података где
109. Скојал Тања, погинула 1944, нема података где
110. Скојал Шарлојта, сирељана 1942. од немачке војске
111. Скојал Ела, сирељана 1942. од немачке војске
112. Солсбергер Нела, сирељана 1942. од немачке војске
113. Сира Јакоб, убијен 1941. у логору Лобоград
114. Унгар Ида, убијена 1941. у логору Лобоград
115. Унтербергер Андор, сирељан 1942. у Руми
116. Унтербергер Кајица, убијена 1942. у логору Аушвиц
117. Унтербергер Розика, убијена 1942. у логору Аушвиц
118. Унтербергер Јулија, убијена 1942. у логору Аушвиц
119. Унтербергер Золтан, убијен 1942. у логору Аушвиц
120. Унтербергер Јанка, убијена 1942. у логору Аушвиц
121. Унтербергер Иван, убијен 1942. у логору Аушвиц
122. Унтербергер Терезија, убијена 1942. у логору Аушвиц
123. Унтербергер Александер, убијен 1942. у логору Аушвиц
124. Унтербергер Јулија, убијена 1942. у логору Аушвиц
125. Унтербергер Мартион, убијена 1942. у логору Аушвиц
126. Унтербергер Соломон, убијен 1942. у логору Аушвиц
127. Фан Рајко, убијен у Јасеновцу 1942
128. Фан Лела, убијена у Јасеновцу 1942.
129. Фербер Режина, убијена у Аушвицу 1942.
130. Фишер Софија, убијена у Јасеновцу 1942.
131. Фишер Стефанија, убијена у Јасеновцу 1942.
132. Фишер Бернард, убијен у Јасеновцу 1942.
133. Фишер Роза, убијена у Јасеновцу 1942.
134. Фишер Вилма, убијена у Јасеновцу 1942.
135. Фишер Јакоб, убијен, али нема никаквих других података
136. Флеш Олга, убијена у Јасеновцу 1942.
137. Флеш Маџија, убијен у Јасеновцу 1941.
138. Фогер Исак, убијен у Јасеновцу 1941.
139. Фрим др. Јулијус, убијен у Јасеновцу 1942.
140. Фрим Ерна, убијена 1942 у Бакову
141. Фукс Филип, убијен у Јасеновцу 1942.
142. Фукс Јакоб, убијен у Јасеновцу 1942.

143. Фукс Јулија, убијена у Јасеновцу 1942.
144. Фукс Софија, убијена у Јасеновцу 1942.
145. Фуки Марсел, убијен у Јасеновцу 1942.
146. Хац Берта, убијена 1941. у логору Лобоград
147. Хац Лиа, убијена 1941. у логору Лобоград
148. Халфус Алфред, убијен 1941. у логору Лобоград
149. Халфус Дора, убијена 1941. у логору Лобоград
150. Хандлер Клементијина, убијена од немачке војске 1942.
151. Хандлер Рудолф, убијен од немачке војске 1942.
152. Хандлер Сиџмунд, убијен од немачке војске 1942.
153. Хајдушка Сиџмунд, убијен у Јасеновцу 1942.
154. Хајдушка Лина, убијена у Јасеновцу 1942.
155. Хајтлер Макс, убијен у Јасеновцу 1942.
156. Хајтлер Марко, убијен у Јасеновцу 1942.
157. Хаузер Бела, убијена у Јасеновцу 1942.
158. Хаузер Берта, убијена у Јасеновцу 1942
159. Хаузер Лазар, убијен 1941. у логору Бањица
160. Хилингер Пејтар, убијен 1942.
161. Хилингер Дора, убијена 1942.
162. Хелингер Марџија, убијена у Јасеновцу 1942.
163. Хелингер Тодор, убијен у Јасеновцу 1942.
164. Хелингер Симон, убијен у Јасеновцу 1942.
165. Хелингер Јосиф, убијена у Јасеновцу 1942.
166. Хериковић Илонка, убијена у Јасеновцу 1942.
167. Хериковић Берта, убијена у Јасеновцу 1942.
168. Хирил Александер, убијен у Јасеновцу 1942.
169. Хирил Сидонија, убијена у Јасеновцу 1942.
170. Шлезингер Лудмила, убијена у Јасеновцу 1942.
171. Шлезингер Вили, убијен у Јасеновцу 1942.
172. Шлезингер Ана, убијена у Јасеновцу 1941.
173. Шлезингер Дезидер, убијен у Јасеновцу 1942.
174. Шпајн Ђура, убијен у Јасеновцу 1942.
175. Шпајн Лујза, убијен у Јасеновцу 1942.
176. Шпајнер Уљеша, погинуо на Пиви јула 1943.
177. Шпајнер Сидонија, убијена у Јасеновцу 1942.
178. Шпајнер Хуџо, убијен у Јасеновцу 1942.
179. Шпајнер Јосиф, погинуо 1943. као политички комесар
180. Шпајнер Дуцика, погинула 1943.
181. Шпајнер Ирена, убијена 1942.
182. Шпајнер Јозефина, убијена 1942.
183. Шпајнер Лео, убијен 1942, нема других података
184. Штелцер Фрања, убијен 1942, нема других података
185. Штелцер Леона, убијена 1942, нема других података
186. Штелцер Леополд, убијен 1942, нема других података
187. Штелцер Магдалена, убијена 1943. у Јасеновцу
188. Штелцер Шарлојта, убијена 1942. у Јасеновцу
189. Штелцер Гизела, убијена 1942. у Јасеновцу
190. Штелцер Магда, убијена 1942, нема других података
191. Штелцер Пирошка, убијена али нема других података
192. Штелцер Ђура, погинуо у борбама са Немцима септембра 1941

Деца Јулишке Унтербергер, убијена у Чуруžu.
(с лева на десно) Кајинца, Соломон и Јудитин
Морнштајн

СПИСАК РУМСКИХ ЈЕВРЕЈА ПРЕЖИВЕЛИХ У II СВЕТСКОМ РАТУ

1. Мирко Унтербергер, умро у Руми	11. Мирјам Шозбергер Бебица, живи у Јерусалиму
2. Адам Унтербергер, умро у Израелу	12. Армин Фишер, умро у Новом Саду
3. Хеница Штјајнер, умрла у Београду	13. Др. Андрија Штјајн, живи у Израелу
4. Мишика Вајс, умро у Београду	14. Мирко Рехницер, умро у Новом Саду
5. Пироика Штјајнер (Ружа Рубин), живи у Загребу	15. Ото Појер, оштелио у Израел
6. Арнолд Рајх (Нокич), умро у Београду	16. Јаков Розенцајџ, оштелио у Израел
7. Хуџо Рој, живи у Београду	17. Фрања Гараи, умро у Загребу 1965.
8. Едит Рој Гавански, живи у Новом Саду	18. Др. Боришка Гараи Маленковић, умрла у Руми 1991.
9. Рони Весл, умрла у Израелу	19. Кајинца Шозбергер Марицки, умрла у Руми
10. Макса Штјајнер, оштелио у Израел	

СПИСАК РУМСКИХ ЈЕВРЕЈА ИСЕЉЕНИХ У ИЗРАЕЛ

1. Флеш Динка рођена 1942 исс. 1949	7. Розенцајџ Зоенка 1947 1949
2. Појер Ото 1903 1949	8. Адамовић Адам 1905 1950
3. Појер Вера 1909 1949	9. Адамовић Јулишка 1904 1950
4. Розенцајџ Јаков 1912 1949	10. Фехер Шандор 1917 1951
5. Розенцајџ Марија 1919 1949	11. Макса Штјајнер 1949
6. Розенцајџ Жељко 1949 1949	

Списак је добијен љубазношћу господина Павла Шозбергера из Новог Сада.

ГЛАВНИ РАБИН ЈУГОСЛАВИЈЕ У РУМИ

Поводом Дана бораца 4. јула 1991. боравио је на позив Савеза бораца оштинине Рума господин

ЦАНИК ДАНОН

Главни рабин Југославије,

У друшћу са госпоном Вебер Еуџеном и Давид Мишом.

Том приликом су положили венце на гробље стрељаних родољуба и на Јеврејско војничко гробље. Након тога обишли су православни храм Светиоџ Духа у друшћиву са православним свешћеницима.

Био је то једини бора- вак рабина у Руми после Дружоџ свейскоџ раџа.

ОТКРИВАЊЕ СПОМЕН ОБЕЛЕЖЈА 26. ОКТОБРА 1991.

Као усйомену на румске Јевреје на месћу где је била румска синаџоџа Савез бораца Руме на челу са председником Мирком Лукићем и секретаром Радом Јанковићем, посћавио је плочу са посћамениом. У доџовору са Савезом Јеврејских оџиџина Јуџославије, а приликом боравка у Руми 4. јула 1991. са Рабином Јуџославије Цадик Даноном доџоворен је шексћ за спомен плочу. Том приликом у Руми су боравили Еуџен Вебер и Миша Давид. Пројекат плоче и посћамениа урадили су арх. Влада Маџиони, арх. Миша Давид и инџ. Анџун Унџербер ер. Дана 26. окћобра 1991. године, у 12 часова оџкривена је спомен плоча на месћу некадашње синаџоџе. Делеџацију Савеза јеврејских оџиџина Јуџославије сачињавали су: Александар Нећак, Мирослав Грунвалд, Миша Давид, Арнолд Рајх, Хуџо Роџи и представник јеврејске оџиџине Нови Сад Едџи

Спомен обележје на месћу некадашње синаџоџе

Роџи. Плочу је оџкрио Арнолд Рајх (Нокика), а џоворио је Бошкo Пауковић. 1992. године предаћи ми је дрвени део од свейларника бивше синаџоџе коју су Немци заједно са усћашама 1943. године порушили и однели бакарни кров. Рума 26 окћобар 1991 у 12 часова на месћу где је била Синаџоџа Делеџација Савеза Јеврејских оџиџина Јуџославије Арх. Александар Нећак, Мирослав Грунвалд арх. Миша Давид, Арнолд Рајх-Нокика, Хуџо Роџи, Делеџаћи Јеврејске оџиџине Нови Сад Едџи Роџи. Говорили Мирко Лукић и Бошкo Пауковић Плочу оџкрио Арнолд Рајх

ГОВОР МИРКА ЛУКИЋА, ПРЕДСЕДНИКА СУБНОР-а

ДРАГИ ПРИЈАТЕЉИ
ДРУГАРИЦЕ И ДРУГОВИ ДАМЕ И
ГОСПОДО

Дозвољте ми да Вас поздавим у име Савеза бораца наше оџиџине, у име Скуџиџине оџиџине и свих џраћана нашеџа џрада. Посебно поздављам председавнике Савеза Јеврејских оџиџина Јуџославије: Александар Мећак, Мирослав Грунвалд, Миша Давид, Арнолд Рајх.

Хуџо Роџи Предсћавнике Јеврејске оџиџине Новоџ Сада Едџи Роџи борце, џраћане, председавнике верских заједница као и ученике основне школе Иво Лола Рибар чија школска задруџа носи име Јосџи Шћајнер. Налазимо се на месћу где је до 1943 године био духовни ценћар румских Јевреја-синаџоџа. Ове године обележавамо 50 годину од учињеноџ џеноцида над Јеврејским народом. Наши је морални дуџ и обавеза да на један итрајни начин обележимо присусћиво јеврејскоџ народа у нашем џраду. Посћављањем ове плоче чији је шексћ исћисан српским и хебрејским језиком исказујемо итрајну везу и пријатељсћиво српскоџ и јеврејскоџ народа. Дозвољте ми да се захвалим свима који су поможли ову акцију и то Савезу Јеврејских оџиџина Јуџославије, Скуџиџини Оџиџине, Сћамбеном предузећу Руме, као и архџиџекћима Миши Давиду и Владимиру Маџионију, секретару Субнора Ради Јанковићу, професору Боџдану Рајаковицу, инџињеру Анџуну Унџерберџеру, Бошкo Пауковићу као и извиџачу радова предузећу "Црноџравац". У име иницијативне џрупе реч има Бошкo Пауковић

ГОВОР БОШКА ПАУКОВИЋА

Пошћовани пријатељи и суџраћани Када су далеке 1879 године Румски јевреји овде кућили просћор за своју синаџоџу нису мислили да ће она ићако краћко им служћи. Већ 1941 године нацисћи приликом уласка у Руму оскрнављили су унутрашњосћ синаџоџе да би 1943 године је дефинићивно заједно са усћашама порушили. До краја раџа ићу се налазио лоџор. Иако је Јеврејска заједница у Руми била мала са око 80 породица и око 300 чланова њих око 200 завршило је свој живоћ у лоџорима и сћаџиџићима Јуџославије и Европје. Румски Јевреји су имали велики ућић на развој итраџине у нашем џраду, а у оквиру своје заједнице постојало је Јеврејско џосћојинско друшћиво, месна ционисћичка орџанизација, сћорпско друшћиво, библиотечка и школа. У народно ослободилачкој борби учесћивовао је један број

румских јевреја поменућемо само неке Ружа-Пирошка Штјајнер њен браћ Јосиф Штјајнер, Арнолд-Нокиа Рајх познати сремски партизан. Ову крајку причу о историји Румских Јевреја зацртаћу предлозом да у догледно време грађани нашег града приђу уређењу Јеврејског гробља. Јеврејски народ је то заслужио. Позивам представника Јевреја да открије илочу

РУМСКИ ЈЕВРЕЈИ у 1996 години.

Према сазнањима до којих је дошао аутор књиже у свешћу има још 4 Јевреја који су рођени у Руми и то: Госпођа Пирошка-Ружа Штјајнер која живи у Загребу Госпођа Мирјам "Бебица" Штјајнер -Шозбергер која живи у Јерусалиму Госпођа Едит Рој -Гавански која живи у Новом Саду Господин Хузо Рој који живи у Београду. Дужност је аутора књиже да се унапред извини ако је учинио неку велику грешку и пропустити то није учињено намерно, већ је то последица недовољне документације и података који једносмислено не постоје или су у већини унишћени.

ФОТОГРАФИЈЕ ЈЕВРЕЈСКИХ КУЋА

(снимљено током новембра месеца 1995.)

Кућа Штјајнер-Весл

Штјајнер и Весл, >КОД ГВОЗДЕНОГ ЧОВЕКА<

Пивара Штјајнер-Весл 1913.

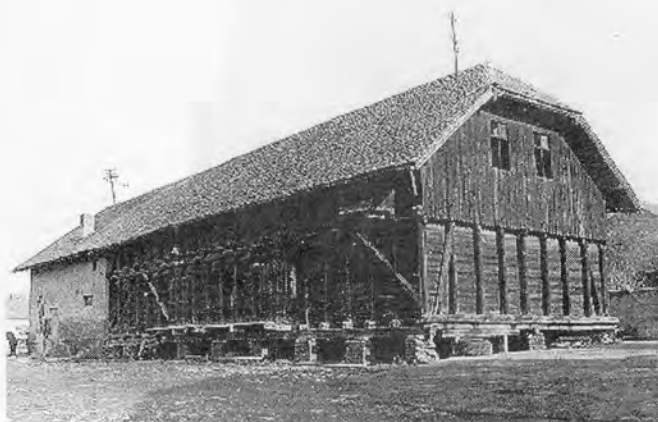
Кућа Мирка Рехницера

Кућа Рој Јосип

Кућа Бајс Натана

Магазин хране Хаузер Беле

Кућа Полачек Емануела

Кућа Јосипс Валјпера

Кућа кожарског трговца Кона

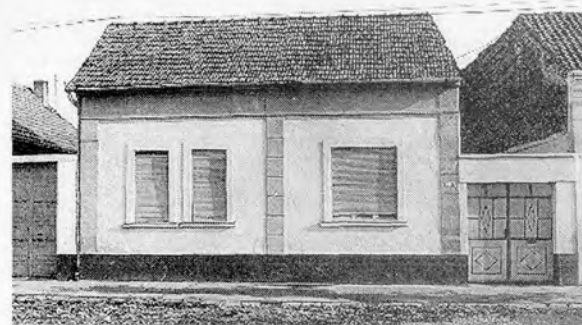
Место где се некад налазила кућа - ситоларија
Појер и кућа Хајтлер

Кућа др. Шандора Фишера

Кућа Шенфелдових

Кућа Шидјер Максе

Кућа Ројт Беле

Кућа Хендлер

Кућа Хајдушка

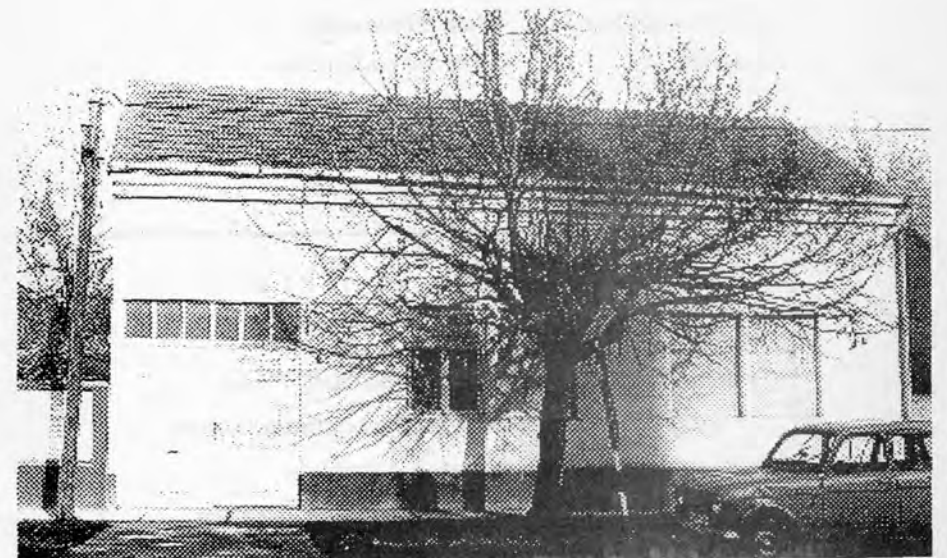
Кућа Баје Јосифа и Максе

Кућа Рајх Арнолда

Кућа Шпајнер-Весл

Кућа Кон

ИЗДАВАЧИ:	Покрајински секретаријат за остваривање права националних мањина, управу и пројекте Покрајински секретаријат за информисање Скупштина општине Рума Градска библиотека Рума Завичајни музеј Рума Културни центар Рума
Рецензи:	Хуго Роџ
Уредник:	Стеван Ковачевић
Лектор:	Гордана Пауковић
Консултант:	Павле Шозбергер Јозефина Унтербергер Инг. Анџун Унтербергер Боро Мирковић, арх. Драган Јанковић, истор. уметности
Фотографије:	АРТ ФОТО, Рума
Компјутерски слоџ:	Драган Берџок
Техничка припрема:	Миле Пушоњић
Штампа:	Лет & Графо Рума

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

930.85 (497.113 Рума=924)

ПАУКОВИЋ, Божидар

Румски Јевреји/Божидар Пауковић.-Рума

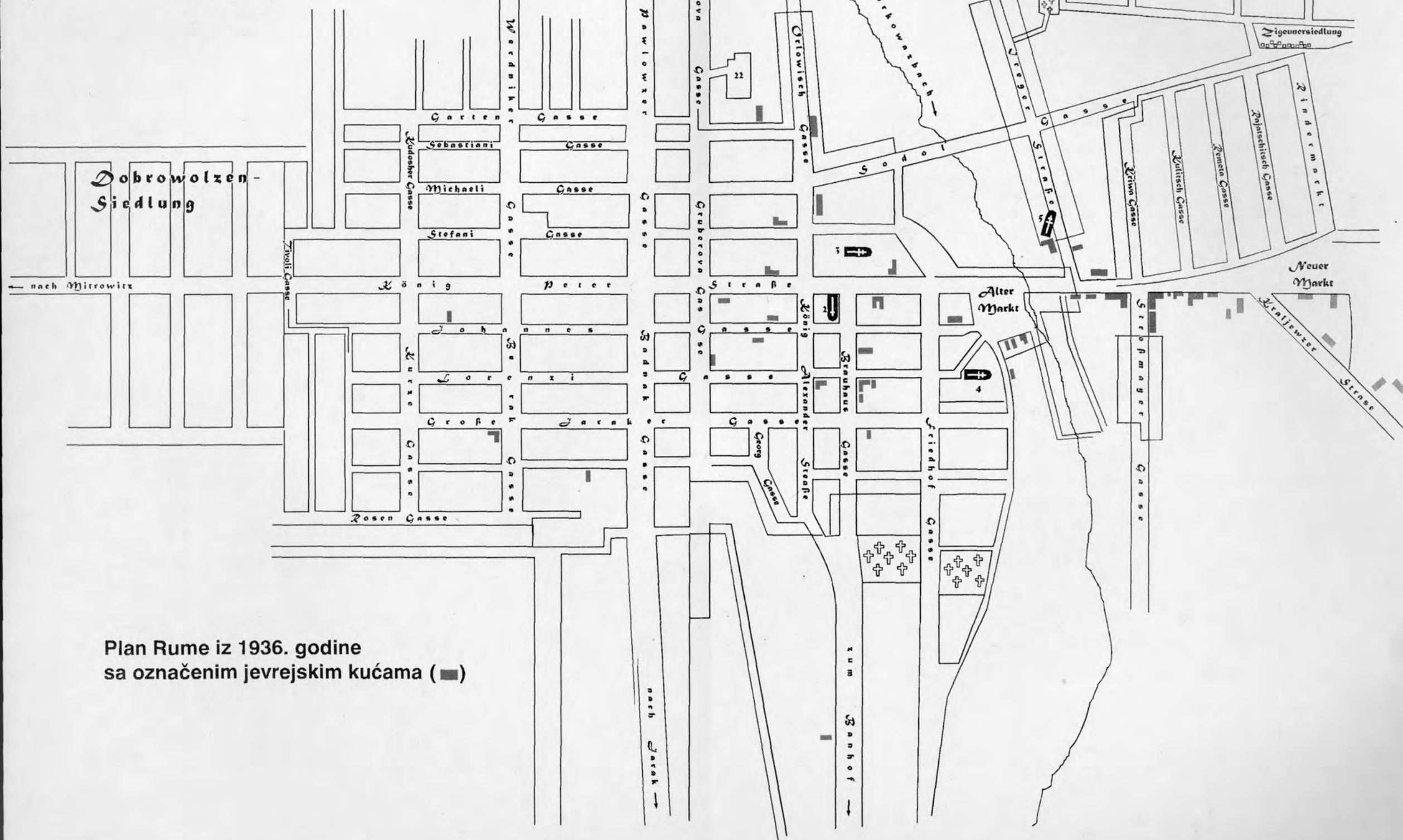
: Покрајински секретаријат за остваривање
права националних мањина, управу и
пројекте...(и др.), 1996 (Рума: Лет & Графо).

56 стр.: фотогр. ;25 цм.

а) Културна историја - Јевреји - Рума

0

Ruma (1936)

Plan Rume iz 1936. godine
sa označenim jevrejskim kućama (■)

